

Ананко Т. Р.,
Ізмаїльський інститут водного транспорту

ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Стаття присвячена аналізу прагматичної адаптації в перекладі художнього тексту. Увага приділяється основним прагматичним перекладацьким стратегіям, за допомогою яких враховуються культурні особливості й очікування цільової аудиторії.

Ключові слова: прагматична адаптація, прагматичні стратегії, прагматично адекватний переклад, цільова аудиторія.

Статья посвящена анализу прагматической адаптации в переводе художественного текста. Внимание уделяется основным прагматическим переводческим стратегиям, с помощью которых учитываются культурные особенности и ожидания целевой аудитории.

Ключевые слова: прагматическая адаптация, прагматические стратегии, прагматически адекватный перевод, целевая аудитория.

The article focuses on the analysis of pragmatic adaptation in literary translation. The attention is paid to the main pragmatic translation strategies with the help of which the cultural peculiarities and expectations of the target audience are considered.

Key words: pragmatic adaptation, pragmatic translation strategies, pragmatically adequate translation, target audience.

Останнім часом прагматичний аспект перекладу викликає зацікавленість як вітчизняних дослідників [10; 2; 3; 5; 6], так і зарубіжних лінгвістів [7; 9; 11]. У фокусі досліджень знаходяться поняття еквівалентності, питання успішності й адекватності перекладу. Погляди на еквівалентність, яка базується на формальній, синтаксичній і лексичній подібності двох текстів, отримали низку критичних зауважень. Більш релевантним для перекладу виявляється функціональна, прагматична еквівалентність, за допомогою якої необхідно зберегти значення в цільовій мові й культурі. Адекватним перекладом є прагматично й семантично еквівалентний текст у цільовій мові [11, с. 136]. В.Н. Комісаров визначає прагматичний аспект або прагматику перекладу як вплив на процес та результат перекладу у зв'язку з необхідністю відтворити прагматичний потенціал оригіналу та прагненням забезпечити бажаний вплив на рецептора [3, с. 210]. Найважливіше завдання перекладача полягає в тому, щоб зберегти прагматичний ефект оригіналу й запропонувати прагматично адекватний переклад, який відповідає вимогам передачі прагматичного значення вихідного висловлювання [4, с. 163]. Під прагматичним значенням ми розуміємо специфічне сприйняття різними одержувачами інформації, яка виражена в мовному висловлюванні [4, с. 163]. Оскільки прагматичне значення або інформаційний фон вихідної та цільової аудиторії може бути різним, перекладач, як правило, застосовує прагматичну адаптацію в перекладі.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей прагматичної адаптації в перекладі художнього тексту.

Як відомо, художні твори в першу чергу адресовані аудиторії, для якої мова твору є рідною. Але більшість творів мають загальнолюдську цінність, крім того, вони набувають популярності серед читачів, тому часто перекладаються іншими мовами. У художніх текстах можуть описуватися історичні події, вживатися назви національних страв, традицій, а також інші елементи культурно-історичного контексту. У перекладі всіх цих явищ необхідно враховувати прагматичні відмінності вихідної та цільової мов [3, с. 215]. Прагматична адаптація тексту реалізується з урахуванням інформаційного фону цільової аудиторії за допомогою прагматичних перекладацьких стратегій, серед яких можемо виокремити додавання, вилучення, експлікацію (explicitation) та імплікацію (implicitation) інформації, заміну культурних концептів (cultural filtering), заміну мовленнєвих актів (illocutionary change), заміну реєстрів (interpersonal change) [3, с. 211; 9, с. 82].

У перекладі твору Дена Брауна "Цифрова фортеця", запропонованого перекладачем В. Горбатьком, додавання, як правило, вживається для експлікації географічних назв, культурних об'єктів. Наприклад: *They were in the Smoky Mountains at their favorite bed-and-breakfast* [8, с. 2]. – *Вони відпочивали в національному парку "Туманні гори", у своєму улюбленому готелі типу "нічліг та сніданок"* [1, с. 10]. *I got our old room at Stone Manor* [8, с. 3]. – *Я вже замовила оту нашу традиційну кімнату в готелі "Кам'яна садиба"* [1, с. 11].

Вживання вилучення в перекладі можливо тоді, коли лексичні елементи не є важливими у змістовому плані і можуть вважатися зайвими з позицій лексичних та синтаксичних особливостей цільової мови. Наприклад, вилучається назва медичного закладу, оскільки означає звичайну міську клініку: *David Becker stood in a phone booth across the street from La Clinica de Salud Publica* [8, с. 108]. – *Девід Бекер стояв у телефонній будці напроти клініки* [1, с. 115].

У перекладі часто вживається заміна імпліцитної інформації, яка відома вихідній аудиторії, на експліцитну з урахуванням фонових знань цільового рецептора. У наступному прикладі пропонується експлікація елементу *the Iraqis*, що в політичному контексті означає державну владу у країні на чолі з С. Хусейном. Враховуючи військове протистояння США й Іраку, для англомовної аудиторії ця інформація є цілком зрозумілою. Але в перекладі необхідно експлікувати цей лексичний елемент: *Can you imagine telling the President that we are still cable-snooping the Iraqis but we can't read the intercepts anymore?* [8, с. 38] – *Як я скажу нашому президентові, що ми й досі перехоплюємо повідомлення садамівського режиму в Іраку, але не спроможні їх розшифрувати?* [1, с. 48]

В.Н. Комісаров зазначає, що такі заміни часто реалізуються за допомогою генералізації, що виражається в заміні власної назви загальним іменником, який є родовою назвою для цього предмета [3, с. 213]. Наприклад, назви компаній, які виготовляють в першому випадку дитячу присипку, в іншому – тренажери, замінюються загальними іменниками: *Trailing her was the faint scent of Johnson's Baby Powder* [8, с. 7]. – *За нею линув легенький запах спеціальної присипки для волосся. I'm a black belt in StairMaster.* – *Маю чорний пояс із бігу на тренажері* [1, с. 20].

У наступному реченні спостерігаємо заміни назв футбольних команд на їх загальні характеристики: *One crisp, autumn afternoon they sat in the bleachers watching Georgetown soccer get pummeled by Rutgers* [8, с. 7]. – *Якось погожого осіннього дня вони сиділи на закритій трибуні стадіону й спостерігали, як місцева футбольна команда безнадійно програє гостям* [1, с. 20]. В іншому прикладі біблійне ім'я чоловіка замінюється на його основну характеристику, з якою він асоціюється й поза релігійним контекстом: *I took a spill this morning – the price one pays for being a good Samaritan* [8, с. 96]. – *Сьогодні вранці я впав з мотоцикла – заплатився за власну ж доброту* [1, с. 103].

Стратегія заміни культурних концептів (cultural filter) [11, с. 146], (cultural substitution) [7, с. 243] є не менш поширеною в художньому перекладі. Мета цієї стратегії полягає в тому, щоб найбільшою мірою адаптувати оригінал до очікувань рецептора за допомогою заміни культурних концептів вихідної мови функціональними аналогами цільової мови. За допомогою цієї трансформації враховуються розбіжності в соціо-культурних нормах і стилістичних конвенціях двох лінгво-культурних спільнот. Часто вживання цієї стратегії призводить до одомашнювання перекладу, що по-різному сприймається критиками. Так, наприклад, у перекладі В. Набокова популярної казки Л. Керолла “*Alice's Adventures in Wonderland*” можемо спостерігати, що ім'я головної героїні замінюється на *Аню*, *William the Conqueror* перекладається як *Владимир Мономах*, до того ж замінюються не тільки імена історичних осіб, але й увесь історичний контекст.

У наступному прикладі спостерігаємо паралельне вживання назви спортивної гри сквош, поширеної на заході, але невідомої для рецептора, і назви більш популярної серед цільової аудиторії гри бадмінтон. Але переклад ускладнюється тим, що автор уживає стилістичний прийом гру слів, обігруючи слово *squash*, яке може означати гру невеликими ракетками (це наближує сквош до бадмінтону), а також овоч – кабачок. У другому значенні *squash* корелює зі словом *zucchini*, що означає той самий овоч. Поєднання спортивного терміну та назви овочевої культури є неможливим при перекладі, тому перекладач для збереження необхідного стилістичного ефекту, крім заміни назв спортивних ігор, вживає поряд з правильною назвою гри фонетично помилковий синонім:

A: What sport did you say you play? *Zucchini*?

B: It's called *squash*. (...) *It's like zucchini* but the court 's smaller [8, с. 12].

– Яким, ти кажеш, спортом займаєшся? Здається, він називається “бабмінтон”?

– Не “бабмінтон”. І не бадмінтон. А сквош. (...) Це схоже на бадмінтон, але майданчик менший [1, с. 19].

У художньому перекладі також вживається заміна регістра комунікації (interpersonal change), який відображає предмет комунікації (field), взаємини між комунікантами (tenor), а також засіб чи канал комунікації (mode) [11, с. 139]. Так, наприклад, у зв'язку з передбаченими змінами в рівні спеціальної компетентності рецептора наукові або технічні терміни замінюються на загальні поняття, зрозумілі кожному читачеві: *Did the paramedics administer CPR? 97 – А медики робили йому серцевий масаж?*

У прагматичній адаптації використовується також заміна мовленнєвих актів (МА), оскільки в багатьох випадках між МА немає однозначної відповідності. Враховуючи запропоновану В.І. Карабаном класифікацію трансформацій МА у перекладі [2, с. 361], можемо виокремити найбільш поширені заміни констативів на квеситив: *Some team player you are* [8, с. 125]. – *Ну який же ти командний гравець?* [1, с. 132] *There's no reason he'd access it* [8, с. 126]. – *А з якого б двіа йому цікавитися оперативним монітором?* [1, с. 133] Або навпаки, заміну квеситива на констатив чи експресив: *A little bump?* [8, с. 95] – *Ні фіга собі – невеличкий синець!* [1, с. 102] Також вживаються заміни в межах одного типу МА, коли позитивні за змістом МА трансформуються у негативні висловлювання: *Forget it!* [8, с. 117] – *І не думай* [1, с. 124]. *Has he said anything about TRANSLTR?* [8, с. 125] – *Він нічого не казав про “Транскод”?* [1, с. 132] *We'll let him be* [8, с. 130]. – *Ми його не чіпатимемо* [1, с. 137]. *Sure I can't have a peek?* [98, с. 117] – *Може, даси хоч одним оком поглянути?* [1, с. 124]

Художній переклад є мистецтвом, яке потребує глибокого занурення в лінгво-культурний контекст, врахування прагматичного фактору та фонових знань цільової аудиторії. За допомогою низки прагматичних стратегій художній текст адаптується для ефективного сприйняття рецептором.

Література:

1. Браун Д. Цифрова фортеця / Д. Браун. – Харків, 2011. – 416 с.
2. Карабан В., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову : навч. посіб. / В. І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 608 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. [для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
4. Нелюбин Л. Л. Толковый переводческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е изд. перераб. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 320 с.
5. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Межд. отношения, 1974. – 216 с.
6. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
7. Baker M. In Other Words. A coursebook on translation / Mona Baker. – London & New York : Routledge, 2011. – 332 p.
8. Brown D. Digital Fortress / Dan Brown. – NY : St. Martin Press, 2004. – 430 p.
9. Chesterman A. Teaching strategies for emancipatory translation / ed. by C. Schaffner, B. Adab // Developing translation competence. – Amsterdam : John Benjamins B.V., 2000. – P. 77-89.
10. Gladush N. The Pragmatics of Translation / N. Gladush. – K., 2007. – 104 с.
11. House J. How do we know when a translation is good? / ed. by Erich Steiner, Colin Yallop // Exploring translation and multilingual text production: beyond content. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2001. – P. 127-160.